

מדידות מדויקות

1.

במרכז תל אביב, בדירת ירושה עם תקרה גבוהה ותריסי עץ ישנים, ישב דוקטור לפיזיקה שהוא גם הוגה דעות בעיני עצמו ובנה סולמות מדידה. בעזרתם התכוון למדוד את מהלכה של הקידמה בעשרות השנים האחרונות. לא מתוך יומרה החליט הדוקטור לצאת למבצע שאפתני זה, אלא עקב מבוכה: היא לא הרפתה ממנו מאז שמע במקרה שיחת בית קפה שבה טען נחרצות מישוהו שישב מאחורי גבו, כי הקידמה הטכנולוגית בעולמנו עולה לאין ערוך על זו החברתית-מוסרית, שמפגרת אחריה מאוד. אם הטענה נכונה, נבהל הדוקטור, הרי זה לא פחות משערורייה. יש ליידע על כך את הציבור, שוודאי יתקומם וידרוש השוואה מיידית בין שתי הקידמות. הוא נחפז לבקש חשבון ויצא, אף שלא גמר לשתות את תה הצמחים החלוט שלו. בזכות תמימותו הוא היה אדם רציני, ומיד כשהגיע הביתה החליט לבצע מדידות מדויקות ככל האפשר. הזירה אמנם רחבה והנתונים מפוזרים בכל השטח, אבל אפשר להיעזר בנקודות ציון מוסכמות. ההגעה לירח, למשל, היא אות מובהק לקידמה טכנולוגית וניתן למצוא לה ערך מספרי מוגדר ומשוקלל; לצדה אפשר לשקול את השיפור המסוים במעמדם של שחורים ונשים, או אולי את האיסור הבינ"ל על עינויים ועל פשעי מלחמה, שניהם מופת לקידמה חברתית ומוסרית. אבל מה עם פצת האטום? האם יש לסווגה כפריצת דרך מדעית או כפיגור מוסרי מסוכן? ונצחון הקפיטליזם מהו – קידמה או דווקא רגרסיה? הרי לשני הצדדים, לתומכים בו ולמתנגדים, יש טיעונים בעלי משקל הניתן למדידה והעניין די מורכב. הוא הצליב מספרים וערכים והסתבך שוב ושוב עם תוצאות משוקללות לתפארת, אמנם – ובכל זאת כלל לא ברורות. הכלים שעמדו לרשותו לא צלחו להוכחת או הפרכת הטענה ששמע בבית הקפה. אחרי הכל, הוא היה מדען – ולכן לא ראה את המובן מאליו.

.2

בחדר העבודה החשוך שלו, בבית צמוד קרקע בפרבר צפוני שקט, ישב מהנדס שהיה עיוור מלידה. נכותו עשתה אותו ספקן. עוד כשלמד הנדסת בניין בטכניון לפני שנים רבות עמד על הסכנה שבבנייה לגובה ונהג להתווכח עם המרצים. כל בניין בן יותר מארבע-חמש קומות היה לדעתו ארעי ומועד להתמוטטות ודאית. והבניינים הגבוהים ממש – אלה כבר נשמעו לו תוצר של לא פחות מקלות דעת מופרכת ופושענית. הרי די בהצטברות חלודה בקורת חיזוק, בטעות קטנה בחישוב יחסי העומס מול הרוח ותנודות הקרקע, בקימוץ קל ביסודות, די באלה כדי שיקרה הבלתי נמנע. מכיוון שלא לראות זה לא להאמין, הוא סירב להאמין שיש בנמצא גורדי-שחקים, בני שמונים, מאה קומות ואף יותר, שעומדים על תלם, ושנאשים מתיישבים בהם מרצונם השאנן והחופשי. הרי זו חוצפה קיומית לשמה, חשב, פשוט התגרות. עם כל החיבה שרחש לחומרי הבנייה – בטון, ברזל, פלדה, לבנים וזכוכית – הוא סבר, כאיש מקצוע, שזה פשוט טירוף להעמידם במבחנים קשים שכאלה; יותר מדי כוחות נגדיים פועלים כאן. כוח המשיכה, עייפות החומר, תזוזת הקרקע, סערות, ברקים, וגם מטוס שיכול לסטות מהמסלול – בניין גבוה הוא פשוט סדין אדום.

.3

בקומה שנייה בבניין סמוך גר מדען שאף פעם לא ידע מה לעשות עם ידיו הארוכות, ולכן החליט לחקור את הצמצום המסתמן בתנועותיהם של בני האדם. יש לברר, חשב, מדוע, למשל, הומצא השלט רחוק, או מה הטעם בהתקנת חלונות חשמליים במכוניות – המצאות שפונות כידוע לקהל הרחב ולא דווקא לנכים או לזקנים. לשם כך התבונן בתנועות מכריו כשנופפו לשלום, כשרקדו בחתונה, כשהרכינו צוואר אל המזלג, כשהתכופפו לטפוח על ראשו של הכלב; וצילם זרים בעומדם ברחוב, תמיד קצת עקומים, מעבירים משקל בחוסר תואם מרגל לרגל. מחוות השמחה, או הניצחון, או האכזבה, כולן נראו לו משוכפלות, תוצר של חיקוי כפוי. הוא שם לב במיוחד לטפיפת הריצה המגושמת של ילדים, בחן את הסירבול המתבלט בריקודם של בני עשרה. זמן רב למד את הצילומים ואת הרשימות שהצטברו עד שהגיע למסקנה.

היא תאמה התרשמות מוקדמת שלו: בגרעין התנועה האנושית עצמה טמון חוסר חן – כנראה מלידה, ומכאן הצורך בפטנטים שיחסכו ויקצרו בתנועות הגפיים והגוף בכלל. הסירבול הטבעי לתנועת התינוק לא מתרכז ברבות השנים אלא מתקבע; הברווז לא הופך לברבור. אם נמצא חן מסוים בתנועות – אצל אתלטים או רקדנים – הוא מושג רק בזכות אימון מקצועי ומפרך מגיל צעיר. אלא שמסקנה זו לא היתה מדעית דיה וגם פתח לצרות, והוא החליט לגנוז אותה ולשבת בשקט בינתיים.

.4

בדירה אחרת באותה קומה ניקה את אוזניו בעזרת גפרור (אותו גפרור לשתייה) סוציולוג וחוקר התנהגות בן ארבעים שהתבקש לעזוב את הפקולטה וישב בבית. המחקר שלו, זה שהביא לעזיבתו, התכוון לעסוק בגמגום בהקשר אתני. הוא חיפש בתחילה שדה מחקר רחוק – האם, למשל, הגמגמן הדרום איטלקי מגמגם בצורה שונה מהגמגמן הצפון איטלקי? בני אילו עמים ברוסיה מועדים יותר לגמגום? ומי מגמגם באפריקה? – אבל מכיוון שלא אהב טיסות בחר בסופו של דבר בסביבה המוכרת, הקרובה, וכך נכנס לתחום הנפיץ של ענייני אשכנזים-מזרחים. לאחר שבדק את שיעור הגמגמים בקרב אשכנזים לעומת מזרחים – ומצא שאולי התופעה נפוצה יותר אצל הראשונים – ניסה, במאמר שפירסם, להסביר את הסיבה לכך.

וכאן התחילו הצרות. ההסבר היה מעט מעורפל, לא ממש עקבי, אבל מי שרצה יכול היה להבין ממנו, או לפחות לנחש, איזו הנחה מובלעת ולא נוחה, שהגמגום אופייני יותר לטיפוסים עם מבנה נפשי סבוך ופריך, והמשתמע מכך היה חמור עוד יותר – שטיפוסים כאלה נפוצים יותר באוכלוסיות מסוימות ופחות באחרות.

כשהגיעו התקפות מעמיתים, מכותבי מאמרים בעיתונים ומכותבי מכתבים, ביניהם נציגי ציבור הגמגמים וגם פעילים מזרחים, הוא עצמו התחיל לגמגם. קצת. ולא גמגום אקדמי חינוכי, של מי שיפי התרבות האירופית שספג מהדהד בו בעוצמה כה רבה עד שמחשבותיו סוערות ומתערבלות ומפריעות לדיבורו. אלא סתם גמגום עיצבי גס שנועץ ציפורניים במלה המסכנה וגורס אותה על מסלול חצץ, מקים את הגופה הרצוצה וקודח בה

בפטיש אוויר עד שאי אפשר עוד בשום אופן לזהותה. במלה ארוכה, ארך טיפול הרסני זה עד חצי דקה. השילוב הדוחה – גזען שגם מגמגם – הפך אותו לבלתי נסבל. הסטודנטים שלו מיעטו לבוא להרצאותיו, עמיתים שמרו מרחק, עד שהדיקאן ביקשו לעזוב. הוא הלך הביתה וניסה להבין איפה טעה; איך לא שם לב שהמחקר שלו מגונה כל כך.

.5

לא רחוק משם, במטבח דל של בית ישן עם חצר קטנה מרוצפת בטון, ישבו שני אסירים משוחררים ואכלו ארוחת ערב. הבית נקרא בית מחסה – שלב אחרון בשיקום שהחל בכלא – והם תמיד אכלו חביתה, מלפפון ולחם עם גבינה לבנה בשמונה בערב. נתנו להם כרטיסיות, והשכם בכל בוקר הם נסעו באוטובוס ליום עבודה ארוך, קשה ומשעמם בשכר זעום, ובערב כשחזרו הביתה נאסר עליהם לצאת או להזמין חברים. כל זה נועד כנראה לטפח אצלם משמעת וריסון עצמי. כשגמרו לאכול את ארוחת הערב ישבו בסלון וצפו בחדשות. בעשר וחצי הם התחילו לפהק.

אחד מהם כבר החליט: אם זה המצב – עדיף לחזור לכלא, וחיכה עד שייאושו יבשיל ויחבור למזל הרע ויביאו לידי מעשה שיחזיר אותו לשם. ואילו האסיר המשוחרר השני קרא ספרים לפני השינה ובסופי השבוע, התפתה לחשיבה פילוסופית, בעיקר מזרחית, והפך אדיש לעצמו. הוא למד שהרצון הוא מקור הסבל, והתעתד להתמסר לכתובת ספר המתים והחיים הרמת-גני.

.6

על ספה ביחידת דיור נפרדת בחצר בית בשכונה אחרת נימנם מול הטלוויזיה מגיה בן קרוב למאה, שבחמישים השנים שלפני פרישתו התמיד ועבד באותו עיתון (שבזכות נידחותו וממדיו הצנועים שרד למרות הקשיים והתחרות). משפחה כבר מזמן לא היתה לו, ואלו מהשכנים שידעו מה גילו ייחסו זאת למקצועו, ובצדק. הגדרה חמורה ותובענית של המקצוע האריכה את חייו: מניעת הנזק שבהגשת טקסט פגום לציבור. זה היה לא פחות חשוב בעיניו מכל פעילות שיטור ופיקוח אחרת. הוא עבד מתוך תחושת חובה ואחריות. גם כשצפה בטלוויזיה רותק לטעויות שמצא בכתוביות

ולעילגותם הלשונית של הדוברים. היגוי לא נכון של מלה, פספוס משמעותה המדויקת, או טעות בין זכר ונקבה, היו בעיניו פשעים שאסור לקבל. הוא צפה וסבל והמשיך לצפות ולסבול ולמד ליהנות מכך. בתחילת דרכו רכן בקפידה על לוח עץ משובץ אותיות עופרת, וכשאיחר טעות פנה אל נער מתלמד שעמד לידו ואמר לו: חסר פסיק, והנער רץ מיד אל חדר הסדרים בצעקות: פסיק! חסר פסיק! וחזר עם פסיק בידו ומסר אותו למגיה, שנוף בו אם התעכב אפילו קצת. אחר כך בא המחשב. ההסתגלות היתה קלה: תוך זמן קצר מלה על מסך נראתה לו אמינה ומוחשית לא פחות ממלה שעשויה עופרת. הוא הפך זר לגמרי לרוח התקופה ולכן נישא עליה כמו נוצה.